АНОТАЦІЯ

Вахрушев О.В. Методика розслідування службової недбалості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань – 08 Право). – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

Наукова праця присвячена формуванню методики розслідування кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 367 Кримінального кодексу України «Службова недбалість». Актуальність цієї теми зумовлюється наявністю труднощів у практичній діяльності правоохоронних органів з виявлення та розслідування службової недбалості та відсутністю відповідної науково обґрунтованої окремої криміналістичної методики.

Автором здійснено критичний аналіз наукових праць з питань кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та діяльності, пов’язаної з наданням публічних послуг, вивчено нормативно-правові акти, які регулюють правовідносини, пов’язані з досудовим розслідуванням службової недбалості, узагальнено відповідну слідчу та судову практику. На цих підставах розроблено методику розслідування вказаного виду кримінального правопорушення.

На підставі аналізу й узагальнення наукових підходів щодо структури окремої криміналістичної методики, визначено, що методика розслідування службової недбалості включає теоретичні та прикладі підстави її формування, а також науково-практичні рекомендації правового, організаційного й тактичного характеру, які стосуються здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні за цим видом кримінального правопорушення. У зв’язку з цим до складу досліджуваної методики віднесено криміналістичну класифікацію службової недбалості, криміналістичну характеристику цього виду кримінального правопорушення, перелік обставини, які підлягають

встановленню, рекомендації щодо висунення версій і планування розслідування, організації розслідування в типових слідчих ситуаціях на початковому і подальшому етапах, особливості проведення окремих процесуальних дій і використання спеціальних знань.

Дисертантом розроблено криміналістичну класифікацію службової недбалості залежно від сфери діяльності, де було вчинено кримінальне правопорушення, за місцем у механізмі злочинної діяльності та за характером спричинених наслідків. Шляхом аналізу наукових праць щодо теоретичних засад криміналістичної характеристики злочинів, вивчення й узагальнення матеріалів слідчої та судової практики у кримінальних провадженнях про службову недбалість визначено внутрішню будову криміналістичної характеристики даного виду кримінального правопорушення, до якої включено типові відомості про ознаки способів і слідів, особи правопорушника, місця, часу й обстановки службової недбалості. При цьому криміналістична класифікація способів вчинення кримінального правопорушення здійснена залежно від сфери діяльності службової особи, етапу протиправної діяльності та її масштабу.

Встановлено типові способи службової недбалості й охарактеризовано основні прийоми та операції, які мають місце при вчиненні цього кримінального правопорушення щодо кожного способу. Також виділено типові сліди службової недбалості, які переважно містяться в документах, та у вигляді змін у навколишній матеріальній обстановці. Документи класифіковано залежно від змісту інформації, яка міститься в них і має значення для встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Підкреслено, що сліди у вигляді змін у матеріальні обстановці утворюються при здійсненні певних дій особами, які використали недбалість на свою користь, або виникають внаслідок впливу шкідливих чинників на навколишнє середовище.

Обґрунтовано, що у криміналістичній характеристиці службової недбалості вагомими є загальні та спеціальні відомості про особу

правопорушника До числа загальних віднесено демографічні та психологічні особливості, а до спеціальних включено дані щодо службового статусу та функцій службової особи. Визначено типові загальні ознаки, що характеризують правопорушників, зокрема, зрілий вік, наявність родини, відсутність судимостей у минулому. За ознаками спеціального характеру встановлено, що правопорушниками, як правило, стають керівники установ, підприємств та організацій, їхні заступники, керівники окремих структурних підрозділів (відділів, відділень), бухгалтери та інші категорії службових осіб (інспектори, фахівці, державні реєстратори тощо). Серед службових функцій типовими є розпорядження фінансовими ресурсами в установі, нагляд у сфері природокористування (лісове господарство, землекористування, охорона надр тощо), здійснення нагляду за безпекою життєдіяльності в установі, правоохоронна діяльність, нагляд і контроль у соціальній сфері, надання державних послуг тощо.

Аналізуючи типову обстановку службової недбалості, автор встановив, що місцем її вчинення в більшості випадків є місце роботи службової особи. За часом кримінальне правопорушення може тривати кілька місяців і років. Тобто від моменту початку недбалих дій або бездіяльності до настання або виявлення її наслідків проходить тривалий період часу. Крім того, для обстановки даного кримінального правопорушення вагоме значення мають характер і умови діяльності установи, де відбулись події, та службової особи, яка вчинила недбалість (характер і стан нормативно-правового регулювання сфери діяльності; організаційні умови діяльності установи та конкретної службової особи; стан зовнішнього та внутрішнього контролю за якістю діяльності), а також поведінка інших осіб, які мали відношення до процесів, пов’язаних з недбалістю.

Упорядковано обставини, що підлягають встановленню під час розслідування службової недбалості, а саме визначено обставини, що пов’язані зі складом кримінального правопорушення, з кримінальною процесуальною діяльністю у кримінальному провадженні й обставини, що не

входять до предмета доказування, але мають криміналістичне значення. Визначено типові загальні версії щодо характеру події кримінального правопорушення в цілому та окремі версії про особу, яка його вчинила, спосіб кримінального правопорушення та окремі обставин події, які підлягають перевірці на початковому етапі розслідування службової недбалості.

Підставами для типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування службової недбалості автором обрано джерело інформації про кримінальне правопорушення й обсяг наявної інформації про подію кримінального правопорушення та про особу правопорушника. За першою підставною розглянуто ситуації, коли до правоохоронного органу надійшла заява чи повідомлення службову недбалість або факт службової недбалості було виявлено під час розслідування іншого кримінального правопорушення. За другою підставою виділено ситуації, коли є достатньо інформації про основні обставини події кримінального правопорушення і відома особа, яка вчинила недбалість або є інформація про основні обставини події кримінального правопорушення, але не відомо, яка саме службова особа вчинила недбалість. Типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування службової недбалості визначено залежно від того, яку позицію обрала сторона захисту після повідомлення особі про підозру. У зв’язку з цим виокремлено ситуації, коли підозрюваний визнає свою вину у вчиненні службової недбалості повністю, співпрацює зі слідством, або коли підозрюваний не визнає своєї вини у вчиненні службової недбалості, сторона захисту наполягає, що його дії чи бездіяльність були правомірними Надано рекомендації щодо особливостей проведення досудового розслідування у кожній ситуації.

З метою формування рекомендацій з вилучення, огляду та вивчення документів на стадії досудового розслідування службової недбалості розроблено криміналістичну класифікацію таких документів залежно від змісту та значення для кримінального провадження інформації, що міститься в них, виконавця документу, місцезнаходження та форми документа.

Надано рекомендації щодо витребування або вилучення документів в порядку виконання ухвали про тимчасовий доступ в безконфліктній і конфліктній ситуації, а також щодо проведення огляду документів як окремої слідчої дії.

На підставі вивчення матеріалів слідчої та судової практики встановлено орієнтовне коло осіб, які підлягають допиту в якості свідків у кримінальному провадженні про службову недбалість. Щодо кожної категорії свідка визначено предмет допиту, а також тактичні особливості його проведення. Також з'ясовано, що для допиту підозрюваних у вчиненні службової недбалості типовими є як безконфліктні, так і конфліктні ситуації. У зв'язку з цим дисертантом сформульовано рекомендації щодо налагодження та збереження психологічного контакту й одержання максимально повних показань під час першого допиту підозрюваного. Сформовано перелік найбільш ефективних тактичних прийомів допиту в конфліктних ситуаціях, до яких віднесено звернення до позитивних особистих якостей підозрюваного, переконання допитуваного у хибності його аргументів, роз'яснення змісту допущених порушень у службовій діяльності та їх наслідків, пред'явлення доказів, логічний і фактичний аналіз обставин, на які посилається допитуваний, а також залучення спеціаліста до участі в допиті.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень визначено, що як спеціалістів до проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій у кримінальному провадженні про службову недбалість найчастіше залучають осіб, які є обізнаними у специфіці тієї сфери діяльності, в якій було вчинено службову недбалість, спеціалістів-криміналістів та фахівців у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, економіки підприємства і товарознавства. У свою чергу серед видів судових експертиз, які проводяться у кримінальному провадженні про службову недбалість, найбільш поширеними та значущими у даній методиці розслідування є судово-економічні, будівельно-технічні, товарознавчі, почеркознавчі, технічні експертизи документів. У зв'язку з цим автором наведено типові завдання, які

підлягають вирішенню судовими експертами вказаних спеціальностей і підкреслено, що конкретні об’єкти судової експертизи, а також послідовність призначення та проведення різних експертиз визначаються залежно від обставин конкретного кримінального провадження.

Ключові слова: криміналістична методика, службова особа, службова недбалість, досудове розслідування, розслідування службової недбалості, невиконання обов’язків службовою особою.